

Tálas Péter¹

Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra²

Oroszország 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított inváziója alapján változtatta meg Európa biztonsági környezetét, ezen belül is elsősorban a kelet-közép-európai országok biztonságát. Jóllehet előzetesen Lengyelország sem számított hosszú háborúra az eszkalálódó orosz–ukrán fegyveres konfliktus kapcsán, a lengyel társadalom és a lengyel politikai elit egyértelműen Ukrajna egyik legfőbb európai támogatójává lépett elő. Lengyelország fogadta be a legtöbb ukrajnai menekültet, GDP-arányosan a balti és a skandináv országok után a legnagyobb támogatója lett Kijevnek, illetve többször is politikai nyomást fejtett ki annak érdekében, hogy az Európai Unió tagországai és az Egyesült Államok minél több és hatékonyabb támogatásban részesítse Ukrainát. Tanulmányunk azt mutatja be, miként hatott az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja a lengyel társadalom és a lengyel politika ukránokhoz és Ukrajnához, illetve az őket megtámadó Oroszországhoz fűződő viszonyára, valamint hogy milyen lépéseket váltott ki a háború Lengyelországból.

Kulcsszavak: Lengyelország, orosz–ukrán háború, NATO, EU

The Impact of the Russian-Ukrainian War on Poland

Russia's invasion of Ukraine on 24 February 2022 has fundamentally changed the security environment in Europe, especially the security of countries of Central and Eastern Europe. Although Poland had not previously considered the escalating armed conflict between Russia and Ukraine to be a long war, Polish society and the Polish political elite have clearly emerged as one of the main European supporters of Ukraine. Poland has taken in the largest number of Ukrainian refugees, has become the biggest supporter of Kiev after the Baltic and Scandinavian countries in terms of GDP, and has repeatedly exerted political pressure to ensure that the EU states and the US Congress provide Ukraine with more and better aid. Our study shows how the escalation of the Russian-Ukrainian war in 2022 affected Polish society and Polish politics in its relations with Ukrainians and Ukraine, and with the Russia that attacked them, and how the war triggered actions from Poland.

Keywords: Poland, Russian-Ukrainian war, NATO, EU

Bevezetés

A lengyel–ukrán viszony történetileg korántsem predesztinálta Lengyelországot és a lengyel társadalmat arra, hogy a 2022-es februári orosz agresszióknak ellenálló Ukrajna egyik

¹ Tálas Péter az NKE EJK John Lukacs Intézet tudományos főmunkatársa. E-mail: Talas.Peter@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

legerőteljesebb és leghatározottabb európai támogatója legyen. A két nép között számos kölcsönös történelmi sérelem halmozódott fel,³ a lengyelek pedig – a felmérések szerint – egészen 2014-ig az oroszokhoz lényegében hasonlóan, sőt bizonyos szempontból nemegyszer negatívabban ítélték meg keleti szomszédjukat a szimpátia és az elutasítás skáláján.⁴ Változást e tekintetben a 2014-es ukrajnai események (a Majdan-forradalom, a Krím anektálása és a keletukrán szeparatizmus) idéztek elő először, amit a lengyel társadalom egy Európa felé való ukrán társadalmi fordulatként, illetve az erre adott orosz válaszként értelmezett. Ennek kettős hatása volt a lengyelek Ukrajna-percepciójára. Egyrészt ettől kezdve fokozatosan javult Lengyelországban az ukránokról alkotott kép, amely azonban 2021–22-ig elsősorban az elutasítók arányának csökkenésében volt érzékelhető.⁵ Másrészt viszont a felmérésekből már ekkor egyértelműen kiderült, hogy a lengyel társadalom Ukrajna és az ukránok támogatása, illetve az orosz politika szankcionálása mellett áll ki.⁶ 2014-ben az Oroszországra történő diplomáciai nyomásgyakorlást a megkérdezett lengyelek 79%-a, az ukrán kormány pénzügyi támogatását 70%-a, az Oroszország elleni gazdasági szankciók szigorítását 67%-a, az ukrán hadsereg felfegyverzését, fegyverek és katonai felszerelések eladását 37%-a, katonai egységek Ukrajnába küldését pedig a 21%-a támogatta.⁷ Mindezt azért fontos előzetesen jelezniük, hogy lássuk: miközben a lengyelek számára is sokkoló volt az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja, az Ukrajnának nyújtandó lengyel segítség szándékát nem ez váltotta ki, az ugyanis jóval korábban megszületett.

Mindehhez hozzátehetjük, hogy a lengyel politikai vezetés már a 2008-as grúz–orosz háború óta az európai biztonságot is fenyegető tényezőként tekintett Oroszországra, s erről igyekezett meggyőzni észak-atlanti és európai uniós szövetségeseit is.⁸ Mivel a 2014-es eseményekben a varsói vezetés egyértelműen megerősítve látta korábbi álláspontját, ezt követően – mivel az orosz fenyegetés elsősorban a kelet-közép-európai államokat érintette az Unió és a NATO-n belül – a lengyel vezetés regionális kapcsolataiban is igyekezett megjeleníteni és érvényesíteni a fenti politikáját. Részben az olyan, már meglévő keretek között, mint a Közép-Európai Kezdeményezés (KeK), a visegrádi csoport (V4) vagy a balti hármak (B3) együttműködésének kiszélesítése (B3+1), részben pedig az orosz–ukrán konfliktus kirobbanását követően létrehozott olyan együttműködési formákon keresztül, mint a bukaresti kilencek (B9), a Három Tenger Kezdeményezés (TSI) vagy a lublini háromszög (L3), amelyeknek egyik legfőbb kezdeményezője is volt.⁹

³ Hud', Bohdan (2015): Konflikty ukraińsko-polskie: potrzeba nowego spojrzenia. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*, 23, 97–107.

⁴ Musiał, Kornel (2023): *Polska–Ukraina, Polacy–Ukraińcy: specyfika relacji a eskalacja wojny na terytorium Ukrainy. Dyskurs i Dialog*, 11(1), 56–64; Sińczuch, Marcin (2022): Stosunek społeczeństwa polskiego do agresji rosyjskiej na Ukrainie w świetle badań socjologicznych. *Bezpieczeństwo Obronność Socjologia*, (1), 37–54.

⁵ Musiał 2023: 62–63; Sińczuch 2022: 44.

⁶ Maciejewska-Mieszkowska, Katarzyna (2023): *Eskalacja wojny w Ukrainie jako czynnik determinujący poczucie zagrożenia bezpieczeństwa Polski w ocenie społecznej. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (2), 217–236.

⁷ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 223.

⁸ Tálas Péter (2014): *A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–35.

⁹ A lengyelek és litvánok által 2020-ban kezdeményezett lengyel–litván–ukrán együttműködés fő célja Ukrajna Európai Unióhoz való közelítése.

Fontos jeleznünk azt is, hogy 2014-től a lengyel vezetés volt az egyik fő kezdeményezője és szereplője, illetve Lengyelország volt az egyik fontos helyszíne a NATO keleti szárnya megerősítésének is, amit a szövetség és a lengyel vezetés is a fenyegető orosz politikával indokolt. Ennek keretében jött létre 2017-ben az Északkeleti Multinacionális Hadosztály,¹⁰ és lett 2016-tól Lengyelország a befogadó nemzete, illetve 2021-től Lettországból résztvevője is a NATO megerősített előretolt jelenlétének (*enhanced forward presence*),¹¹ továbbá 2018-tól a szövetség arányos előretolt jelenlétének (*tailored forward presence*).¹² Emellett 2016-tól megnövekedett az amerikai katonai jelenlét is Lengyelországban, részben a European Deterrence Initiative (EDI) keretében, részben egy 2020 augusztusában aláírt amerikai–lengyel megállapodás nyomán, az amerikai csapatok állandó lengyelországi jelenlétének megerősítéséről.¹³

A 2022-es eszkaláció politikai és társadalmi hatása

Jóllehet a lengyel politika a grúz–orosz háború óta fenyegetésként tekintett Oroszországra, a lengyel társadalom pedig 2014-től támogatta Ukrajna megsegítését, sőt a lengyel kormányt már 2021 őszén tájékoztatta az amerikai vezetés arról, hogy Putyin valószínűleg háborút indít Ukrajna ellen (ez a hír pedig 2022 januárjában a lengyel sajtóban is megjelent), a lengyel politikai vezetés és a társadalom nem különösebben készült a háborúra.¹⁴ A *Rzeczpospolita* című napilap számára 2022. január 25–26-án végzett felmérés szerint csupán minden harmadik lengyel aggódott egy Ukrajna elleni orosz támadás miatt, 29%-uk nem számított az események ilyen fordulatára, 38%-nak pedig nem volt véleménye a kérdésről. Vagyis a háború valószínűségét csak a lakosság egy része kezelte többé-kevésbé valóságosként.¹⁵ Mateusz Morawiecki lengyel miniszterelnök egy február 14-ei interjújában úgy fogalmazott:

„ha agresszióra kerülne sor, felkészülünk az Ukrajnából érkező menekültek fogadására. [...] Előkészítjük a logisztikát, hogy az ilyen migrációs mozgásokat Lengyelország a lehető legjobban felszívja. De egy egész konvojt is küldtünk Ukrajnába, mert az ilyen helyzetekben az első lépés a belső migráció, ahol szintén szükség van konténerekre, ágyakra, elsődleges szükségleti cikkekre, hogy az otthonukból elűzött vagy háború elől menekülő emberek menedéket találjanak”.¹⁶

¹⁰ *Wielonarodowa Dywizja Północny – Wschód w Elblągu*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹¹ *Wzmocniona Wysunięta Obecność (enhanced Forward Presence, eFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹² *Dostosowana Wysunięta Obecność (tailored Forward Presence, tFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹³ *Zwiększenie obecności wojskowej USA w Polsce*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹⁴ Morawska, Elżbieta: *Czy Polska była gotowa na wybuch wojny w Ukrainie?* [online], 2023. 02. 23. Forrás: *mamp-rawowiedziec.pl* [2024. 06. 25.].

¹⁵ Mikulski, Jakub: *Sondaż: Jedna trzecia Polaków spodziewa się wybuchu wojny Rosji z Ukrainą*. [online], 2022. 01. 31. Forrás: *rzeczpospolita* [2024. 06. 21.].

¹⁶ *Mateusz Morawiecki o sytuacji na Ukrainie: chcąc pokoju, trzeba się szykować na wojnę*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: *Polskie Radio* [2024. 06. 14.].

Hasonló tartalmú és hangvételű bejegyzéseket tett közzé a Twitteren február 13-án, majd február 24-én Mariusz Kamiński lengyel belügyminiszter is.¹⁷ Vagyis a kormány leginkább az agresszió nyomán bekövetkező tömeges migrációra készült, s ezt tekintette az esetleges konfliktus legnagyobb kihívásának. Ezen aligha csodálkozhatunk, hiszen – hasonlóan a többi V4-országhoz – a 2015-ös európai migrációs és menekültválság és az azt követő politikai diskurzus Lengyelországban is a tömeges migrációt tette a biztonságpolitika egyik legfontosabb kérdésévé, amit 2021 elején a belarusz vezetés által a lengyel–belarusz határon mesterségesen létrehozott migrációs válság csak tovább fokozott.¹⁸

Ezt támasztja alá az is, hogy 2021 végén és 2022 elején két olyan törvényjavaslattal is foglalkozott a Szejm, amely a migrációval szembeni fellépéssel függött össze. Az államhatár védelméről és egyes más törvényekről szóló törvénnyel,¹⁹ illetve A stratégiai tartalékokról és egyes más törvényekről szóló törvénnyel.²⁰ Ezek azonban elsősorban a lengyel–belarusz határon mesterségesen kialakított migrációs válságra reflektáltak.²¹ A honvédelemmel kapcsolatban 2022. február 24. előtt csupán egyetlen törvény kidolgozása kezdődött meg, a 2021. november 16-án nyilvános konzultációra bocsátott A haza védelméről szóló törvény,²² amely kapcsán ugyan lerövidítették a nyilvános vita hosszát (30-ról 11 napra), de a tervezet végül csak 2022. február 28-án került a Szejm elé, magát a törvényt pedig 2022 márciusában fogadta el a parlament. E törvényre egészen bizonyosan hatott a háború februári eszkalációja, hiszen míg az eredeti törvénytervezet 2,3%-ban jelölte meg a lengyel védelmi költségvetés GDP-arányát 2023-ra vonatkozóan,²³ az elfogadott törvényben már 3% szerepelt.²⁴

Arról nincs információnk, hogy a lengyel vezetés vajon azért nem készült-e más szempontból különösebben a háborúra, mert – hasonlóan a nemzetközi közösség legtöbb szereplőjéhez – Varsó is arra számított, hogy a harcok az ukránok orosz fölény miatti meghátrálása következtében valószínűleg gyorsan befejeződnek, vagy ennek egészen más oka volt. Az előbbire utal, hogy Radosław Sikorski 2023 januárjában úgy vélte, a háború elején a lengyel kormány félt attól, hogy Ukrajna összeomlik. S az intenzív segítség csak azután kezdődött el, amikor Volodimir Zelenszkij ukrán elnök az ellenállás mellett döntött.²⁵ Lengyelország háborúra való felkészültségéről ugyanakkor sem az eszkaláció előtt, sem utána nem volt vita a lengyel parlamentben.

¹⁷ Zalewski, Piotr (2022): Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. *Aspekty prawne i securitologiczne. Studia Politycae Universitatis Silesiensis*, (34), 111.

¹⁸ Zalewski 2022: 102–105.

¹⁹ Morawska, Elżbieta: *Jak wyglądała praca nad ustawą o budowie zabezpieczenia granicy państwowej?* [online], 2022. 07. 04. Forrás: mamprawowiedziec.pl [2024. 06. 14.]; *Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej.* [online], 2021. 11. 04. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].

²⁰ *Ustawa z dnia 13 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy o rezerwach strategicznych oraz niektórych innych ustaw.* [online], 2022. 02. 19. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].

²¹ Morawska 2023.

²² *Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny.* [online], 2022. 04. 23. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].

²³ *Druk nr 2052. Rządowy projekt ustawy o obronie Ojczyzny.* [online], 2022. 02. 25. Forrás: Sejm IX. kadencja Archiwum, 29.

²⁴ *Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny 2022: 17.*

²⁵ Radio ZET (2023): *Gość Radia ZET – Radosław Sikorski.* [online], 2023. 01. 23. Forrás: YouTube [2024. 07. 01.].

Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-ei eszkalációját követően a lengyel politikai vezetés – az Európai Unió és a NATO vezetőivel együtt – elítélte az orosz agressziót, és Varsó is azonnal csatlakozott az Oroszország ellen elrendelt szankciókhoz.²⁶ Sőt ezeknek az egyik legfőbb kezdeményezője lett, amit a lengyel társadalom is egyértelműen és határozottan támogatott. A korabeli felmérések alapján a februárban kitört háború a lengyelek 85%-a szerint Lengyelországra, 84%-a szerint Európára, 75%-a szerint pedig az egész világra nézve fenyegetést jelentett.²⁷ Ugyanekkor a megkérdezettek 91%-a támogatta a diplomáciai nyomásgyakorlást, illetve az orosz vezetés teljes diplomáciai elszigetelését, 93%-uk az ukránoknak nyújtott pénzügyi támogatást, 90%-uk a katonai felszerelések, eszközök és fegyverzet átadását, sőt 30%-uk még azt is, hogy katonai egységeket küldjenek Ukrajnába. Az orosz gáz és olaj importjának EU-s blokádját a megkérdezettek 80%-a támogatta, 76% még abban az esetben is, ha ez az energiaárak növekedésével jár. Az orosz áruk bojkottját 80%, az Oroszországgal együttműködő nyugati vállalatokét 72%, az orosz művészek nemzetközi szerepléstől való eltiltását 44%, míg a sportolókét 58% támogatta.²⁸ Az orosz magatartás szankcionálásának és Ukrajna megsegítésének társadalmi támogatása lényegében annak a lengyel biztonságpolitikai doktrínának a lenyomata, amely a lengyel biztonság szempontjából elementáris érdeknek tekinti egy független és szuverén Ukrajna létét Lengyelország és Oroszország között.²⁹

Belpolitikai szempontból az orosz agresszió legfontosabb lengyelországi következménye az ukrán menekültek tömeges megjelenése volt, amelynek mérete – a miniszterelnök és a belügyminiszter nyilatkozatai ellenére – a kormányt és az államapparátust is meglepte. Persze ezen aligha csodálkozhatunk, hiszen 2022. február 24-e és március 24-e között – vagyis egyetlen hónap alatt – Ukrajnából több mint 3,73 millió menekült érkezett a környező országokba, akik közül több mint 2,23 millió Lengyelországot választotta.³⁰ Összehasonlításképp érdemes emlékeztetni arra, hogy a 2015-ös migrációs és menekültválság egy éve alatt a Frontex adatai szerint 1,35 millió ember kért védelmet, illetve összesen 2 millió ember érkezhetett Európába.³¹ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy noha a szakirodalom egy része utólag lengyelországi migrációs válságról beszél az ukrainai menekültek kapcsán,³² a korabeli eseményeket sem a politika, sem a lengyel sajtó, sem pedig a lengyel társadalom nem tekintette migrációs válságnak, aminek két fő oka volt.

Az egyik a lengyel társadalom részéről megnyilvánuló nagyfokú szolidaritás és segítőkészség volt, ami Ukrajna és az Ukrajnából menekülők felé irányult az orosz agressziót követően, s aminek leginkább az első napokban volt különös jelentősége, amikor még nem születtek meg azok törvények és jogszabályok, amelyek a menekültekre vonatkoztak. A korabeli felmérések azt mutatták, hogy a megkérdezettek 90%-a szerint Ukrajnának az EU tagjává kellene válnia, 60% szerint minél gyorsabban, míg 88% támogatta az ukrán

²⁶ *Európai Tanács, 2024. március 21–22.* [online]. Forrás: consilium.europa.eu [2024. 06. 03.].

²⁷ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 227–229.

²⁸ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 229.

²⁹ Mitrovits Miklós: *A lengyel geopolitikai gondolkodás története III. – A „lengyel Ostpolitik”.* [online], 2023. 06. 28. Forrás: Horizontok blog [2024. 06. 11.].

³⁰ Zalewski 2022: 227–228.

³¹ Tálas Péter (2018): *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről.* Budapest: Dialóg Campus, 15.

³² Zalewski 2022: 109.

NATO-tagságot, 58%-a pedig a lehető leggyorsabb csatlakozást is.³³ Ugyanebben az időpontban a lengyelek 94%-a meg volt győződve arról, hogy Lengyelországnak be kell fogadnia menekülteket, és segítenie kell őket.³⁴

A másik ok, hogy a kormány viszonylag gyorsan megalkotta, a parlament pedig 2022. március 12-én elfogadta Az Ukrajna területén zajló fegyveres konfliktustól érintett ukrán állampolgároknak nyújtott segítségről című törvényt.³⁵ A háború első 18 hónapjára, majd az időszakot meghosszabbítva, 2024 júniusáig (bizonyos esetekben 2024 szeptemberéig) ez a törvény szabályozta az ukrán menekültek különböző – tartózkodási, egészségügyi, oktatási, munkavégzési és egyéb – jogosultságait Lengyelországban, továbbá azoknak a lengyeleknek nyújtott állami támogatásokat is, akik menekülteket fogadtak be saját otthonaikba. A különleges törvényként (*specustawa*) emlegetett törvény az ukrán menekülteknek lényegében az EU-s állampolgárokkal azonos jogokat biztosít. Vagyis hozzáférést az oktatási rendszerhez, az egészségügyi ellátáshoz és a munkaerőpiachoz. Emellett az ukránok jogot kaptak az élelemhez és a lakhatáshoz, az ún. 500 plusz juttatás igénybevételéhez (a gyermek 18 éves koráig)³⁶ vagy a családgondozási támogatáshoz (újszülött gyermekenként 12 ezer zloty).³⁷

Mindez persze nem jelentette azt, hogy a menekültek ellátásának ne lettek volna hiányosságai. Egyrészt a menekültek egyes rétegei (például a romák, az iskolaköteles gyerekek, a munkaképtelenek) a biztosított jogok ellenére is, a kezdetektől komoly gondokkal néztek szembe, másrészt a háború elhúzódásával a lengyel társadalom menekültekhez való viszonya is jelentősen változott. Részben mert növekedtek az ukrán menekültekre fordított költségek, részben a média által tárgyalt olyan vitás ügyek miatt, mint például a gabonaválság vagy a lengyel fuvarozók tiltakozásai a határon.³⁸ Emellett szerepet játszott az is, hogy a választási kampányban a korábbi kormányzat kommunikációjával az ukránellenes nemzeti tábor szavazatait is be kívánta gyűjteni, hogy erősödött az ukránellenes orosz propaganda,³⁹ illetve hogy az ország lakossága – a menekültek és a korábban Lengyelországban élő ukránok révén – 8%-nyi eltérő nemzetiségű és kultúrájú ember-tömeggel növekedett.⁴⁰

Az orosz–ukrán háború hatása a lengyel biztonságfelfogásra és fenyegetéspercepcióra

Lengyelország és a lengyel társadalom gyakorlatilag a rendszerváltás óta bizalmatlanul tekint Oroszországra. Fenntartása nem csupán történelmi tapasztalataiból fakad, hanem

³³ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 229.

³⁴ Zalewski 2022: 105.

³⁵ *Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*. [online], 2022. 03. 12. Forrás: ISAP [2024. 06. 07.].

³⁶ *Wiemy, co dalej z 500 plus dla dzieci z Ukrainy*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: money.pl [2024. 06. 21.].

³⁷ *Ukraińskie rodziny mogą liczyć na 12 tys. zł. Można już składać wnioski*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: money.pl [2024. 05. 18.].

³⁸ Scovil, Jonathan (2024): *Ukraińcy o swoim życiu w Polsce*. [online], *CBOS Fokus*, (2), 1–29.

³⁹ *Podsumowanie rocznego projektu badawczego „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*. [online], 2023. 06. Forrás: Amnesty International Polska [2024. 07. 01.].

⁴⁰ *Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022–2023*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: Selectivv.com [2024. 06. 04.].

abból is, hogy a lengyel politikai elit megítélése szerint az ország keleti biztonsági környezete a bipoláris világrend bukása után is bizonytalan maradt. Varsóban ezt a meggyőződést erősítette a moszkvai vezetés 2000-es évek közepétől megfigyelhető magatartása is, ami a 2007-es müncheni biztonságpolitikai konferencián elmondott Putyin-beszéd, illetve a 2008. augusztus eleji grúz–orosz háború nyomán számos nemzetközi politikai szereplő számára is nyilvánvalóvá válhatott. Mint azt jeleztük, Varsó már ezek után határozottabb szövetségi fellépést szorgalmazott Moszkvával szemben, jóllehet 2014-ig egyértelműen kisebbségi véleményt képviselt a NATO-n és az Európai Unión belül.

A 2014-es ukrajnai események nem csupán megerősítették a lengyel biztonságpercepciót, de ki is egészítették azt a hibrid fenyegetésekkel.⁴¹ Ezt követően a varsói vezetés és a lengyel társadalom a korábbiaknál érzékenyebbé vált az olyan orosz hibrid fenyegetésekre, mint az energiával – leginkább a gázkereskedelemmel – való politikai nyomásgyakorlás, az orosz politikai propaganda, illetve a katonai erőt fenyegetésként megjelenítő stratégiai kommunikáció. Nem véletlen tehát, hogy a lengyel szakirodalom egy része úgy tekint a 2021-es Ukrajna környéki orosz csapattelepítésekre, a Lukasenka-rezsim által mesterségesen generált migrációs válságra, valamint az energiakrízis előidézésének kísérletére Nyugat-Európában, mint az orosz–ukrán háború hibrid eszközökkel való előkészítésére.⁴²

Fontos jelezni azt is, hogy a lengyel társadalom többsége szerint az orosz vezetés nem habozna bevetni az atomfegyvert sem egy fegyveres konfliktus esetén. Egy 2022. márciusi felmérés szerint a megkérdezettek többsége tartott attól, hogy Oroszország atomfegyvert vethet be Ukrajnával (77%), Lengyelországgal (65%) vagy bármely NATO-tagállammal (62%) szemben.⁴³ Ha ehhez hozzátesszük, hogy a háború közvetlen következményeként a legtöbb lengyel szakértő a gazdasági helyzet romlását (az energiaárak növekedését és az inflációt), a tömeges migránsáradatot, illetve a háború kiterjedésétől (például egy NATO–Oroszország-konfliktustól, a tömegpusztító fegyverek bevetésétől, az ukrán atomlétesítmények elleni támadásoktól stb.) való növekvő félelmet prognosztizálta, korántsem lett volna meglepő, ha a lengyel társadalom a minél gyorsabb – s akár ukrán területveszteségekkel járó – béke mellett tört volna lándzsát.

A lengyel biztonság- és fenyegetéspercepció azonban mégsem ehhez a megbékítési politikaként⁴⁴ jellemezhető magatartáshoz, hanem ahhoz vezetett, hogy az elmúlt két évben a lengyel politikai elit és Lengyelország lett Ukrajna egyik legelszántabb és leghatározottabb támogatója. Mivel a lengyel biztonságpolitikát az orosz magatartás kapcsán egyértelműen megerősítették az elmúlt évek eseményei, továbbá kiderült az is, hogy Európában a lengyelek ismerik a legjobban a putyini rendszer természetét, Varsó olyan

⁴¹ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 19; Silva, Catarina – Hertl, Jonas: *Poland's Reaction to the Ukraine War and Its Effects on the European Security Architecture*. [online], 2024. 02. 24. Forrás: Info Flash, FINABEL, The European Land Force Commanders Organisation, 1.

⁴² Pińczak, Leon (2022): *Wojna rosyjsko-ukraińska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa*. *Rocznik Strategiczny*, (28), 382.

⁴³ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 219.

⁴⁴ Longley, Robert: *What Is Appeasement? Definition and Examples in Foreign Policy*. [online], 2019. 07. 03. Forrás: ThoughtCo [2024. 07. 04.]; Adams, Christine: *History Makes Clear the Risks of Appeasing Putin*. [online], 2024. 04. 16. Forrás: Time [2024. 07. 01.].

fontos és elismert szereplője lett az európai és a transzatlanti közösségnek is, hogy igen gyakran az európai nagyhatalmakra,⁴⁵ sőt esetenként az Egyesült Államokra is nyomást tudott gyakorolni Ukrajna támogatásának növelése és gyorsítása érdekében.⁴⁶ Vagyis az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja nem a lengyel biztonságpolitikában, sokkal inkább a lengyel biztonságpolitika és fenyegetéscélok megítélésében hozott igen komoly és Varsó számára pozitív változásokat.

Lengyelország szerepe az orosz agresszióra adott nemzetközi válaszokban

Mivel a 2017–2021 közötti évekre vonatkozó lengyel külpolitikai stratégia, illetve a 2020-as nemzeti biztonsági stratégia is a NATO-t, az Egyesült Államokat és – főleg a gazdasági biztonság és fejlődés szempontjából – az Európai Uniót tekinti a lengyel biztonság legfontosabb szavatolóinak, az Ukrajna elleni orosz agresszióra adott lengyel válaszok túlnyomó többsége az Észak-alanti Szerződés Szervezetének és az EU-nak a keretében valósult meg. Lengyelország célja lényegében már 2014 óta, de főleg az Ukrajna elleni háborús készülődés időszakától (2021-től) egyértelműen az volt, hogy a NATO olyan stratégiát fogadjon el, amely Oroszországot katonai fenyegetésként azonosítja, s amely lehetővé teszi a szövetség keleti szárnyának megerősítését, a válság idején gyorsan átcsoportosítható erők számának növelésével.⁴⁷ Az Ukrajna elleni nyílt orosz támadás fokozta a lengyel biztonságpolitikát e tételeinek érvényességét. 2022 júliusában pedig a NATO olyan stratégiát fogadott el, amely megfelelt Varsó legtöbb elvárásának, beleértve Ukrajna katonai eszközökkel és fegyverekkel való támogatásának lehetőségét is a tagállamok által.⁴⁸ Kijev katonai és humanitárius támogatásában Lengyelország földrajzilag is kulcsszerepet töltött be, hiszen 2022 végéig – amíg fel nem újították a Románia és Ukrajna közötti vasútvonalat, illetve utakat⁴⁹ –, szinte kizárólag Lengyelországon keresztül zajlott Ukrajna segélyezése. Az orosz agresszió a lengyel–amerikai kapcsolatokat is megerősítette – Joe Biden amerikai elnök egy éven belül kétszer is járt Lengyelországban (2022 márciusában és 2023 februárjában). A szövetség megerősítette a Kínával kapcsolatos negatív megítélését is, főként az Oroszországnak nyújtott támogatás miatt, jóllehet Varsó továbbra is fenntartotta a kommunikációs csatornákat Pekinggel, és nem zárta ki az együttműködést.

⁴⁵ Szabó István: *Nekiment a németeknek a lengyel külügyminiszter, aki figyelmeztetett, Berlinre is löhetnek az oroszok.* [online], 2024. 03. 20. Forrás: Magyar Nemzet [2024. 06. 14.].

⁴⁶ Brzeziński, Bartosz: *How to Turn Trump Against Russia? Ask Poland's President Duda.* [online], 2024. 05. 06. Forrás: Politico [2024. 06. 05.].

⁴⁷ Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy.* Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 16.

⁴⁸ Csiki Varga Tamás – Tálas Péter (2022): *Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozásának értékelése.* SVKI Elemzések, 8, 1–13.

⁴⁹ *Exciting: In Ukraine, Two New Railway Sections on the Border With Romania Were Repaired in 2 Months.* [online], 2022. 08. 30. Forrás: railtarget.cz [2024. 07. 01.]; European Commission (2022): *State Aid: Commission Approves €60.7 Million Romanian Scheme to Support the Road Transport Sector in the Context of Russia's Invasion of Ukraine.* [online], 2022. 06. 28. Forrás: ec.europa.eu [2024. 06. 08.].

Az EU-val fennálló vitái ellenére 2022. február után a varsói kormány igen aktívnak mutatkozott az Európai Unió Ukrajna-politikájának formálásában is. Mivel a szankciókhoz való lengyel viszonyról külön részfejezetben szólunk, itt csupán azt jelezzük, hogy Varsó erősen támogatta az Ukrajnának nyújtott vagy nyújtani tervezett valamennyi humanitárius, pénzügyi és katonai uniós segínyt, illetve kezdeményezője volt az ukrán EU-tagjelöltség nemzetközi támogatásának is (például nyolc közép-európai államfő erre vonatkozó levelének).⁵⁰

Az Ukrajna elleni orosz agressziót követően Lengyelországnak nem igazán kellett módosítania szövetségi, uniós, illetve keleti politikáján, regionális politikájában viszont jelentős változásokat eszközölt. Egyrészt minimálisra korlátozta a magas szintű kétoldalú politikai együttműködést Magyarországgal, amelynek az ukrajnai háborúra adott reakciója miatt a visegrádi csoport (V4) politikai tevékenysége is formálissá vált. Zbigniew Rau lengyel külügyminiszter a 2023 áprilisában a Szejm elé terjesztett külpolitikai beszámolójában a V4-csoportot csupán a harmadik helyen említette meg – a Három Tenger Kezdeményezés (TSI) és a bukaresti kilencek (B9) után – a Lengyelország számára fontos regionális együttműködési formák között.⁵¹ Ugyanakkor a 3+1 formáción belüli észt–lett–litván–lengyel együttműködést fejlesztette, többek között az úgynevezett rigai nyilatkozat 2023 eleji aláírásával.⁵² Ebben a külügyminiszterek közös álláspontként fogalmazták meg azt, hogy folytatni kell az Ukrajna segítségét, többek között politikai, katonai, pénzügyi és humanitárius támogatás formájában. A B9-formációt Varsó leginkább konzultációs platformként és a NATO keleti szárnya államai álláspontjainak összehangoló fórumaként igyekezett felhasználni. A formáció jelentőségét a B9-tagok közti találkozók növekvő intenzitása és rendszeressége is mutatta, a háború kitörését követő két évben ugyanis négy csúcstalálkozót tartottak, annyit, mint a B9-ek fennállásának előző hat éve alatt.⁵³ A B9-ek fő motorjai továbbra is az alapítást kezdeményező államok elnökei – Andrzej Duda és Klaus Iohannis – voltak, 2022 februárja után azonban csatlakozott hozzájuk Zuzana Čaputová szlovák elnök asszony is. Habár a TSI működését nem érintette lényegesen az orosz agresszió, az infrastruktúrára koncentrált nemzetközi együttműködési kezdeményezés találkozói kibővültek a biztonság témakörével, illetve a TSI résztvevő partner státuszt adott Moldovának és Ukrajnának, ez utóbbinak azért, hogy bekapcsolódhasson az infrastrukturális és az energetikai projektekbe, illetve a háború után a TSI is támogathassa az újjáépítést.⁵⁴ Jóllehet a Lublini Hármak (L3) is fontos konzultációs fórum lett, azonban inkább csak a többi regionális kezdeményezés tevékenységét kiegészítő formában. Az L3-ak legjelentősebb szerepét a háromoldalú elnöki konzultációkban jelöli meg a szakirodalom az ún. gabonaválság megoldása érdekében, 2023 őszén.⁵⁵

⁵⁰ *Prezydenci ośmiu państw Europy Środkowo-Wschodniej za szybką ścieżką przystąpienia Ukrainy do UE.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: *Dziennik Gazeta Prawna* [2024. 08. 15.].

⁵¹ *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.* [online], 2023. 04. 13. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 06. 16.].

⁵² *Wizyta Ministra Raua w Rydze i podpisanie wspólnej deklaracji z ministrami spraw zagranicznych państw bałtyckich.* [online], 2023. 01. 31. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 07. 01.].

⁵³ Żornaczuk–Józwiak 2024: 32.

⁵⁴ Żornaczuk–Józwiak 2024: 33–34.

⁵⁵ Żornaczuk–Józwiak 2024: 35.

Lengyelország szerepe az Oroszországgal és Belarusszal szembeni szankciók elfogadtatásában

Lengyelország azon országok közé tartozik, amelyek már a 2014-es ukrajnai eseményekben betöltött orosz magatartás miatt is szigorú gazdasági szankciók elrendelését követelték az Európai Uniótól, illetve amelyek erős kritikát fogalmaztak meg az EU korabeli szankciós politikájának puhasága miatt.⁵⁶ Varsó azonban 2021–2022-ig lényegében e tekintetben is kisebbségben maradt, sőt bizonyos értelemben el is szigetelődött az Unión belül. Kisebbségben maradt, mert a szankciók szigorítását Varsó mellett csupán az EU-ból távozó Egyesült Királyság és a balti országok támogatták erősebben.⁵⁷ S elszigetelődött, paradox módon részben éppen az olyan regionális partnereivel szemben, mint Magyarország, Szlovákia, Csehország vagy Ausztria, amely államok az Oroszországgal fennálló gazdasági kapcsolatok fenntartásában voltak érdekelték. Az utóbbiak többször fenyegetőztek azzal, hogy megvívózzák a Moszkva elleni szankciókat, sőt nyilvánosan is kritizálták az Unió szankciós politikáját.⁵⁸ Nem véletlen tehát, hogy a lengyel szakértők egy része a slavkovi hármak vagyis a cseh–szlovák–osztrák együttműködési forma 2015. januári megalakításában is lényeges szempontnak látta és láttatta az trió oroszbarárságát.⁵⁹ Érdemes ugyanakkor jelezni, hogy miközben a legnagyobb kritikát Európában a magyar kormány magatartása váltotta ki, a hivatalos Varsó – egészen 2022 februárjáig – határozottan visszafogottnak mutatkozott Budapest nyilvános bírálatában, amellyel 2015 után a migrációval kapcsolatos álláspont, illetve a kormánypártok ideológiai közelsége kötötte össze a lengyel vezetést.⁶⁰

Az említett országok mellett a lengyel politika főleg Görögország és Ciprus Moszkvával szembeni magatartását bírálta, de lényeges eredményt itt sem igazán ért el. Egyrészt mert Oroszország 2014 után bilaterális alapokra igyekezett helyezni gazdasági kapcsolatait az európai államokkal, másrészt mert Lengyelország és a balti államok Moszkvával szemben javasolt szigorúbb politikájukhoz 2022-ig nem találtak partnert az európai uniós nagyhatalmak között.

Habár 2022 februárja után az Európai Unió végül igen szigorú szankciókat vezetett be Oroszországgal szemben,⁶¹ a lengyel vezetés gyakran még ezekkel sem volt elégedett, s több esetben is a szankciók szigorítása érdekében lépett fel.⁶² A szankciós lépések

⁵⁶ Kuczyńska-Zonik, Aleksandra (2016): *Sankcje wobec Rosji*. *Athenaeum Polskie Studia Politologiczne*, 50, 16–18; Eggert, Konstantin: *Polski MSZ za ostrzejszymi sankcjami dla Białorusi*. [online], 2021. 12. 07. Forrás: dw.com.

⁵⁷ Pospieszna, Paulina (2018): *Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich*. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (12), 315.

⁵⁸ Kuczyńska-Zonik 2016: 16.

⁵⁹ Łada, Agnieszka – Wenerski, Łukasz (2015): *Back to Basics? Polish Foreign Policy and the Russian–Ukrainian Conflict*. In Kucharczyk, Jacek – Mesežnikov, Grigorij (szerk.): *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia–Ukraine Conflict*. Heinrich-Böll-Stiftung, 125.

⁶⁰ Włoczyk, Piotr: *Jak po wybuchu wojny na Ukrainie zmienił się wizerunek Polaków na Węgrzech i Węgrów w Polsce? Debata o przyszłości V4 i Europy*. [online], 2023. 04. 18. Forrás: kurier.plus [2024. 06. 04.].

⁶¹ Deák András György (2023): *Az Oroszország elleni szankciók első éve és kitekintés 2023-ra*. *SVKI Elemzések*, 5, 1–14.

⁶² Trusewicz, Iwona: *Sankcje na rosyjskie diamenty będą ostrzejsze niż planowano*. [online], 2023. 11. 17. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 11.]; *Osiem krajów UE wnioskuje o sankcje wobec Rosji w związku ze śmiercią Nawalnego*. [online], 2024. 02. 28. Forrás: PAP [2024. 06. 22.].

nyilvános bírálata mellett⁶³ a lengyel vezetés saját, az uniós szankciókat kiegészítő további korlátozó lépéseket is bevezetett.⁶⁴

Lengyel támogatások Ukrajnának

A Kieli Világgazdasági Intézet Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint az összes támogatási formát (vagyis a pénzügyit, a humanitáriust, a katonait és a menekülteknek nyújtott segélyeket is) figyelembe véve Lengyelország nominális értéken a harmadik legnagyobb, GDP-arányosan pedig egyértelműen a legnagyobb támogatója Ukrajnának.⁶⁵ A lengyel kormány által 2022. február 24. és 2023. július 13. között bejelentett pénzügyi támogatások értéke 0,95 milliárd eurót, a 2022. április 2. és 2023. december 21. között bejelentett humanitárius támogatások értéke 0,38 milliárd eurót, a 2022. február 17. és 2023. május 24. között bejelentett katonai segélyek értéke pedig 3 milliárd eurót tett ki. Ha csupán ezeket az adatokat nézzük, úgy Lengyelország nominális értéken (4,32 milliárd euró) a nyolcadik, míg GDP-arányosan (0,68%) a hatodik legjelentősebb donorország. Ha azonban mindehhez hozzászámítjuk a menekültekre fordított források becsült összegét (22,17 milliárd euró), akkor Lengyelország a 26,5 milliárd euró összegű segélyével az Egyesült Államok (67,07 milliárd euró) és Németország (39,17 milliárd euró) után a harmadik legnagyobb, 4,18%-os GDP-részesedésével pedig egyértelműen a legnagyobb Ukrajnát támogató donorország volt 2024 februárjában (Lengyelországot Észtország és Lettország követi, 3,17%-os és 2,85%-os segélyezési GDP-aránnyal).

A pénzügyi segélyezés keretében 2022. február 24-én a lengyel központi bank 1 milliárd USD összegű devizawapkeretet nyújtott az ukrán központi banknak, lehetővé téve számára a dollárforrások lehívását, s ezt a keretet 2023 áprilisában újabb egy évvel meghosszabbította. Emellett a BGK Lengyel Fejlesztési Bank 30 millió PLN-t adományozott Ukrajnának, a kormány pedig 25 millió euróval járul hozzá az EBRD által működtetett EU Ukrajnáért Alaphoz. A humanitárius segélyezés keretében többek között mintegy 1500 tonna élelmiszert, 19,5 ezer Starlink-terminált⁶⁶ és 10 darab 18 ezer literes víztartályt, valamint 10 darab nagy teljesítményű, egyenként körülbelül 12 ezer liter/perc kapacitású szivattyút⁶⁷ juttatott Ukrajnának.

⁶³ Szymańska-Borginon, Katarzyna: *Polska rozczarowana propozycją 10. pakietu sankcji wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 13. Forrás: rfm24.pl [2024. 07. 01.]; Osiński, Łukasz: *Polska niezadowolona z propozycji 10. pakietu sankcji UE wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 16. Forrás: bankier.pl [2024. 07. 01.]; Tilles, Daniel: *Poland Wants „Broadest Possible EU Sanctions” Against Russia, Says Tusk*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: Notes from Poland [2024. 06. 25.].

⁶⁴ *Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*. [online], 2022. 04. 16. Forrás: ISAP [2024. 07. 01.]; *Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego oraz ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej*. [online], 2022. 08. 18. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].

⁶⁵ *Ukraine Support Tracker — 16th release (covering January 24, 2022 to February 29, 2024)*. [online], 2024. 02. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy [2024. 07. 01.]. A külön forrással nem jelzett segélyezési adatok és információk a Ukraine Support Tracker adatbázisából származnak.

⁶⁶ Wittenberg, Anna (2024): *Polska tylko pożyczyla starlinki Ukrainie*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 06. 25.].

⁶⁷ *Polska pomoc dla Ukrainy po zniszczeniu tamy na Dnieprze – mazowieccy strażacy przekazują sprzęt*. [online], 2023. 06. 09. Forrás: Jednostki Państwowej Straży Pożarnej [2024. 06. 26.].

Külön érdemes szólni az Ukrajnának nyújtott lengyel katonai támogatásról, amely gyorsasága mellett mennyiségben sem volt elhanyagolható méretű. Jóllehet a lengyel és az ukrán hatóságok nem szívesen osztottak meg ezzel kapcsolatos konkrét számokat, a szakirodalom és a Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint a varsói kormány a következő eszközöket adta át az ukrán haderőnek: 200–300 közötti darabszámú T72M1-es harckocsit (a rendelkezésre álló 300-ból), 80 darab PT91-es harckocsit (232), 14 darab Leopard–2-es harckocsit (249), ismeretlen darabszámú BWT–1-es gyalogsági harcjárművet (1252), 200 darab Rozsomák kerekos páncélozott szállítójárművet (800),⁶⁸ ismeretlen darabszámú 2S1 Goździk önjáró löveget (362) és Dana 152 mm-es cseh kerekos önjáró löveget (111), 54 darab Krab lánctalpas önjáró löveget (80), ismeretlen darabszámú WR–40 Langusza önjáró rakéta-sorozatvetőt (75) és Neva-SC légvédelmi rendszert (17), 12 darab Mi–24-es harci helikoptert (14)⁶⁹, illetve 10–14 darab MiG–29-es repülőgépet (29).⁷⁰ Fontos jelezni, hogy jóllehet Lengyelország is – hasonlóan több kelet-közép-európai NATO-tagállamhoz – régi, használaton kívüli vagy rendszerből való kivonásra ítélt eszközeit adta át Ukrajnának (abban az esetben is, amikor saját gyártmányú vagy továbbfejlesztésű eszközökről volt szó), a mintegy 3 milliárd euró értékű lengyel katonai segély igen fontos eleme volt Ukrajna katonai támogatásának. Részben mert gyorsan érkezett, részben mert mennyiségileg is jelentős volt (például harckocsik tekintetében), részben pedig azért, mert olyan eszközöket is tartalmazott, amelyeket a nemzetközi közösségen belül Lengyelország adott át az első között Ukrajnának (például repülőgép, Leopard–2 harckocsi).

Az orosz–ukrán háború hatása a lengyel biztonságpolitikára

Lengyelországban 2020 májusában – vagyis az orosz–ukrán háború eszkalációja előtt – fogadták el az utolsó és tanulmányunk leadásakor még érvényben lévő nemzeti biztonsági stratégiát.⁷¹ Egy esetleges új stratégia kapcsán a lengyel köztársasági elnök mellett működő Nemzetbiztonsági Iroda (BBN) tett közzé 2024. május 3-án egy X- (korábban Twitter-) bejegyzést, amely szerint 2024 márciusában megalakult egy előkészítő csoport a BBN-en belül, amelynek feladata ajánlások megfogalmazása az új dokumentumra vonatkozóan.⁷²

2022. február 24. után csupán egyetlen stratégiai jellegűnek tekinthető, a biztonság- és védelempolitikát érintő dokumentum született meg, az Andrzej Duda köztársasági elnök által 2023. március végén aláírt *A Lengyel Köztársaság Fegyveres Erői fejlődésének fő*

⁶⁸ Ebből 100-at az EU finanszírozott. *Zelenski: Ukraina otrzyma 200 Rosomaków w dwóch partiach*. [online], 2023. 04. 09. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Kaleta, Włodek: *Polska przekazała Ukrainie potężny arsenal*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: wnp.pl [2024. 07. 01.].

⁶⁹ Czermiński, Jakub: *Nieoficjalnie: Polska przekazała Ukrainie śmigłowce Mi-24*. [online], 2023. 07. 09. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 07. 01.].

⁷⁰ Mielczarek, Filip: *Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie*. [online], 2023. 05. 08. Forrás: interia.pl [2024. 07. 01.]; Kaleta 2024.

⁷¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*. [online], 2020. 05. 12. Varsó. Forrás: www.bbn.gov.pl [2024. 07. 01.].

⁷² BBN (2024): *X-bejegyzés*. [online], 2024. 05. 03. Forrás: x.com.

irányai és felkészítésük az állam védelmére 2025–2039-ig című dokumentum. A dokumentum, amely minősített és többek között a Lengyel Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájában foglalt iránymutatásokon alapul, egy, a lengyel haderő fő fejlesztési irányával foglalkozó és négyévente megújított okmány, amely a fegyveres erők fejlesztésének prioritásait határozza meg egy 15 éves tervezési ciklusra vonatkozóan, s a hírek szerint számos szempontból már reagál az orosz–ukrán háború eszkalációjára is. A köztársasági elnök által kiadott fő irányok képezik a fegyveres erők fejlesztésének tervezésével kapcsolatos munka alapját. Ezek kidolgozott formáját tartalmazza majd *A Lengyel Köztársaság Fegyveres Erői átalakításának és technikai modernizációjának 2025–2039-re vonatkozó részletes irányai* című dokumentum, amelyet a védelmi minisztérium dolgoz ki és minisztertanácsi határozatban fogad el a kormány. Az ezeket követő lépésként a védelmi miniszter adja majd ki a fegyveres erők fejlesztésének 2025–2039 közötti időszakra vonatkozó programját, amely a technikai modernizációs terv alapja lesz.⁷³

Fontos jelezni ugyanakkor, hogy a lengyel parlament 2022-ben módosította a lengyel haderő akkor érvényben lévő, 2021–2035-ös időszakra vonatkozó fejlesztési programját (ezt foglalta össze a 2022 tavaszán kidolgozott *Model 2035* dokumentum⁷⁴), vagyis egyértelműen reagált az orosz–ukrán háború eszkalációjára.⁷⁵ Az említett dokumentumok közül azonban – tartalmuk miatt – valamennyi minősített, így igen kevés információval rendelkezik róluk a közvélemény. A nyilatkozatokból azonban a szakértők azt az egyértelmű következtetést vonták le, hogy a lengyel védelmi szféra irányítóinak fő célja mindelelőtt a lengyel haderő technikai modernizációjának felgyorsítása és kibővítése, a haderő létszámának növelése (300 ezer főre, ezen belül 250 ezer hivatásos katonára), illetve két új hadosztály felállításának megkezdése a már meglévő négy mellé, az ezzel együtt járó technikai fejlesztésekkel.⁷⁶ Ez utóbbiakat egyértelműen felgyorsította az Ukrajnának nyújtott katonai támogatás és segítség, amellyel a lengyel vezetés igyekezett össze is kötni a lengyel haderő fejlesztésének kommunikációját. Összességében tehát Lengyelország egy összeurópai léptékkel is számottevő haderő felépítését határozta el az orosz–ukrán háború eszkalációját követően.

Ugyancsak az orosz–ukrán háborúra adott válaszként értékelhetjük, hogy a lengyel védelmi költségvetés 2022-ben a GDP 2,39%-át, 2023-ban 3,26%-át tette ki,⁷⁷ 2024-ben pedig elérheti akár a lengyel GDP 4,2%-át is (3,1%-ot biztosít a költségvetés, a fennmaradó részt pedig a 2022 márciusában létrehozott Fegyveres Erők Támogatási Alapjából

⁷³ „Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2025-2039”. Prezydent Duda podpisał postanowienie. [online], 2023. 03. 31. Forrás: Polskie Radio [2024. 07. 01.].

⁷⁴ Miłosz, Maciej: *Miłosz: Model 2035, czyli nowa armia. Tajne przez poufne [OPINIA]*. [online], 2022. 10. 24. Forrás: forsal.pl [2024. 06. 25.].

⁷⁵ Palowski, Jakub: *Zmiany w programie rozwoju Sił Zbrojnych RP. Ruch Sejmu*. [online], 2022. 08. 04. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Dmitruk, Tomasz: *Wojenna modernizacja techniczna Sił Zbrojnych RP w 2022 roku*. [online], 2023. 02. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].

⁷⁶ Ciślak, Jarosław: *Wojska Lądowe 2035. Jakie będą? [Analiza]*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Ciślak, Jarosław: *Wielkie zmiany w Wojsku Polskim. Jaka będzie armia za dekadę? [Analiza]*. [online], 2023. 08. 15. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].

⁷⁷ Dmitruk, Tomasz: *Wydatki obronne Polski w 2023 roku*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: Dziennik Zbrojny [2024. 06. 09.].

fordítanak a haderő fejlesztésére).⁷⁸ Egyelőre úgy tűnik, hogy a korábban ismertetett célokat a kormányváltás sem befolyásolta. Mi több, Donald Tusk 2024 májusában egy 10 milliárd zloty értékű (2,35 milliárd eurós) programot hirdetett meg a keleti határ megerősítésére. Az összeget az Oroszországgal és Fehéroroszországgal közös határ 400 kilométeres szakaszának megerősítésére fordítják. Ez magában foglalja az erődítéseket, de a terep megváltoztatását is, hogy „a határ békeidőben biztonságos, háborús időben pedig az ellenség számára átjárhatatlan legyen”.⁷⁹

Konklúzió

Tanulmányunkban azt igyekeztünk bemutatni, hogy noha az orosz–ukrán háború stratégiai értelemben nem kényszerítette a lengyel vezetést korábbi biztonságpolitikájának újragondolására, sőt leginkább mások szemében is megerősítette azt, egyértelműen komoly hatást gyakorolt a lengyel védelempolitikára. Részben felgyorsította a haderő-modernizálásra vonatkozó lengyel célok megvalósítását, részben az eredetileg tervezettnél nagyobb haderő megerősítésére ösztönözte a lengyel politikai vezetést, részben pedig a védelmi kiadások igen jelentős növelését idézte elő. Azt is igyekeztünk jelezni, hogy a lengyel társadalom és a lengyel politikai elit Ukrajna támogatása melletti határozott kiállása már a 2014-es ukrajnai események és az arra adott orosz reakciók idejében is nyilvánvaló volt, s ezt csupán megerősítette az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja. S jóllehet a háború két éve alatt a lengyelek támogatások melletti lelkesedése is amortizálódott némileg, azonban többségük még mindig Ukrajna támogatása mellett áll ki.⁸⁰

A lengyel támogatás két szempontból is kulcsfontosságú volt Ukrajna számára: egyrészt gyorsasága miatt, másrészt mennyiségileg sem volt elhanyagolható. Az ukrán menekülteknek nyújtott támogatásokkal együtt, a GDP százalékában kifejezve Lengyelország ajánlotta fel a legtöbb segítyt és támogatást Ukrajnának.

Felhasznált irodalom

- Adams, Christine: *History Makes Clear the Risks of Appeasing Putin*. [online], 2024. 04. 16. Forrás: Time [2024. 07. 01.].
- BBN (2024): *X-bejegyzés*. [online], 2024. 05. 03. Forrás: x.com.
- Biernat, Arkadiusz: *Premier Donald Tusk w Krakowie: 10 mld zł na Tarczę Wschód, umocnimy granicę*. [online], 2024. 05. 18. Forrás: Gazeta Wyborcza [2024. 07. 01.].
- Borek, Adrian: *Polacy coraz bardziej niepokoją się o swoje bezpieczeństwo wobec wojny na Ukrainie [BADANIE]*. [online], 2024. 04. 08. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 07. 01.].

⁷⁸ Borowski, Jakub: *MON o budżecie i priorytetach na 2024: większa armia, pełna gotowość WOT*. [online], 2023. 12. 29. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Dmitruk, Tomasz: *Rekordowy budżet na obronność w 2024 roku*. [online], 2024. 03. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.]. A Fegyveres Erők Támogatási Alapja az ugyancsak 2022-ben létrehozott Fegyveres Erők Modernizációs Alapját váltotta fel.

⁷⁹ Biernat, Arkadiusz: *Premier Donald Tusk w Krakowie: 10 mld zł na Tarczę Wschód, umocnimy granicę*. [online], 2024. 05. 18. Forrás: Gazeta Wyborcza [2024. 07. 01.].

⁸⁰ Borek, Adrian: *Polacy coraz bardziej niepokoją się o swoje bezpieczeństwo wobec wojny na Ukrainie [BADANIE]*. [online], 2024. 04. 08. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 07. 01.].

- Borowski, Jakub: *MON o budżecie i priorytetach na 2024: większa armia, pełna gotowość WOT*. [online], 2023. 12. 29. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Brzeziński, Bartosz: *How to turn Trump against Russia? Ask Poland's President Duda*. [online], 2024. 05. 06. Forrás: Politico [2024. 06. 05.].
- Ciślak, Jarosław: *Wojska Łądowe 2035. Jakie będą? [Analiza]*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Ciślak, Jarosław: *Wielkie zmiany w Wojsku Polskim. Jaka będzie armia za dekadę? [Analiza]*. [online], 2023. 08. 15. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Czerwiński, Jakub: *Nieoficjalnie: Polska przekazała Ukrainie śmigłowce Mi-24*. [online], 2023. 07. 09. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 07. 01.].
- Csiki Varga Tamás – Tálas Péter (2022): Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. *SVKI Elemzések*, 8, 1–13. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_8.pdf
- Deák András György: Az Oroszország elleni szankciók első éve és kitekintés 2023-ra. *SVKI Elemzések*, 5, 1–14. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2023_5.pdf
- Dmitruk, Tomasz: *Wojenna modernizacja techniczna Sił Zbrojnych RP w 2022 roku*. [online], 2023. 02. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].
- Dmitruk, Tomasz: *Wydatki obronne Polski w 2023 roku*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: Dziennik Zbrojny [2024. 06. 09.].
- Dmitruk, Tomasz: *Rekordowy budżet na obronność w 2024 roku*. [online], 2024. 03. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].
- Dostosowana Wysunięta Obecność (tailored Forward Presence, tFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Druk nr 2052. Rządowy projekt ustawy o obronie Ojczyzny*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: Sejm IX. kadencja Archiwum.
- Eggert, Konstantin: *Polski MSZ za ostrzejszymi sankcjami dla Białorusi*. [online], 2021. 12. 07. Forrás: dw.com
- Európai Tanács, 2024. március 21–22*. [online]. Forrás: consilium.europa.eu [2024. 06. 03.].
- European Commission (2022): *State Aid: Commission Approves €60.7 Million Romanian Scheme to Support the Road Transport Sector in the Context of Russia's Invasion of Ukraine*. [online], 2022. 06. 28. Forrás: ec.europa.eu [2024. 06. 08.].
- Exciting: In Ukraine, Two New Railway Sections on the Border With Romania Were Repaired in 2 Months*. [online], 2022. 08. 30. Forrás: railtarget.cz [2024. 07. 01.].
- „Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2025-2039”. Prezydent Duda podpisał postanowienie*. [online], 2023. 03. 31. Forrás: Polskie Radio [2024. 07. 01.].
- Hud, Bohdan (2015): Konflikty ukraińsko-polskie: potrzeba nowego spojrzenia. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*, 23, 97–107.
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.* [online], 2023. 04. 13. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 06. 16.].
- Kaleta, Włodek: *Polska przekazała Ukrainie potężny arsenał*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: wnp.pl [2024. 07. 01.].
- Kuczynska-Zonik, Aleksandra (2016): Sankcje wobec Rosji. *Athenaeum Polskie Studia Politologiczne*, 50, 7–28. Online: <https://doi.org/10.15804/athena.2016.50.01>
- Łada, Agnieszka – Wenerski, Łukasz (2015): Back to Basics? Polish Foreign Policy and The Russian-Ukrainian Conflict. In Kucharczyk, Jacek – Meseżnikov, Grigorij (szerk.): *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Heinrich-Böll-Stiftung, 115–129.
- Longley, Robert: *What Is Appeasement? Definition and Examples in Foreign Policy*. [online], 2019. 07. 03. Forrás: ThoughtCo [2024. 07. 04.].
- Maciejewska-Mieszkowska, Katarzyna (2023): Eskalacja wojny w Ukrainie jako czynnik determinujący poczucie zagrożenia bezpieczeństwa Polski w ocenie społecznej. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (2), 217–236. Online: <https://doi.org/10.14746/ssp.2023.2.12>
- Mateusz Morawiecki o sytuacji na Ukrainie: chcąc pokoiu, trzeba się szykować na wojnę*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: Polskie Radio [2024. 06. 14.].

- Mielczarek, Filip: *Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie*. [online], 2023. 05. 08. Forrás: interia.pl [2024. 07. 01.].
- Mikulski, Jakub: *Sondaż: Jedna trzecia Polaków spodziewa się wybuchu wojny Rosji z Ukrainą*. [online], 2022. 01. 31. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 21.].
- Miłosz, Maciej: *Miłosz: Model 2035, czyli nowa armia. Tajne przez poufne [OPINIA]*. [online], 2022. 10. 24. Forrás: forsal.pl [2024. 06. 25.].
- Mitrovits Miklós: *A lengyel geopolitikai gondolkodás története III. – A „lengyel Ostpolitik”*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Horizontok blog [2024. 06. 11.].
- Morawska, Elżbieta: *Jak wyglądała praca nad ustawą o budowie zabezpieczenia granicy państwowej?* [online], 2022. 07. 04. Forrás: mamprawowiedziec.pl [2024. 06. 14.].
- Morawska, Elżbieta: *Czy Polska była gotowa na wybuch wojny w Ukrainie?* [online], 2023. 02. 23. Forrás: MamPrawoWiedziec.pl [2024. 06. 25.].
- Musiał, Kornel (2023): Polska–Ukraina, Polacy–Ukraińcy: specyfika relacji a eskalacja wojny na terytorium Ukrainy. *Dyskurs i Dialog*, 11(1), 54–82. Online: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8431313>
- Osiem krajów UE wnioskuje o sankcje wobec Rosji w związku ze śmiercią Nawalnego*. [online], 2024. 02. 28. Forrás: PAP [2024. 06. 22.].
- Osiński, Łukasz: *Polska niezadowolona z propozycji 10. pakietu sankcji UE wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 16. Forrás: bankier.pl [2024. 07. 01.].
- Palowski, Jakub: *Zmiany w programie rozwoju Sił Zbrojnych RP. Ruch Sejmu*. [online], 2022. 08. 04. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Pińczak, Leon (2022): Wojna rosyjsko-ukraińska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa. *Rocznik Strategiczny*, (28), 382–407. Online: https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2023/06/18_Wojna_ukrainsko-rosyjska_LPinczak.pdf
- Podsumowanie rocznego projektu badawczego „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*. [online], 2023. 06. Forrás: Amnesty International Polska [2024. 07. 01.].
- Polska pomoc dla Ukrainy po zniszczeniu tamy na Dnieprze – mazowieccy strażacy przekazują sprzęt*. [online], 2023. 06. 09. Forrás: Jednostki Państwowej Straży Pożarnej [2024. 06. 26.].
- Pospieszna, Paulina (2018): Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (12), 311–321. Online: <https://doi.org/10.14746/rie.2018.12.21>
- Prezydenci ośmiu państw Europy Środkowo-Wschodniej za szybką ścieżką przystąpienia Ukrainy do UE*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 08. 15.].
- Radio ZET (2023): *Gość Radia ZET – Radosław Sikorski*. [online], 2023. 01. 23. Forrás: YouTube. [2024. 07. 01.].
- Scovil, Jonathan (2024): Ukraińcy o swoim życiu w Polsce. *CBOS Fokus*, (2), 1–29. Online: www.cbos.pl/PL/publikacje/fokusy/pliki/2024/flk_002_2024.pdf
- Silva, Catarina – Hertl, Jonas: *Poland’s Reaction to the Ukraine War and Its Effects on the European Security Architecture*. [online], 2024. 02. 24. Forrás: Info Flash, FINABEL, The European Land Force Commanders Organisation.
- Sińczuch, Marcin (2022): Stosunek społeczeństwa polskiego do agresji rosyjskiej na Ukrainie w świetle badań socjologicznych. *Bezpieczeństwo Obronność Socjologia*, (1), 37–54.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*. [online], 2020. 05. 12. Varsó. Forrás: www.bbn.gov.pl [2024. 07. 01.].
- Szabó István: *Nekiment a németeknek a lengyel külügyminiszter, aki figyelmeztetett, Berlinre is löhetnek az oroszok*. [online], 2024. 03. 20. Forrás: Magyar Nemzet [2024. 06. 14.].
- Szymańska-Borginon, Katarzyna: *Polska rozczarowana propozycją 10. pakietu sankcji wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 13. Forrás: rf24.pl [2024. 07. 01.].
- Tálas Péter (2014): A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–3. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=532
- Tálas Péter (2018): *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://bit.ly/42mJZef>
- Tilles, Daniel: *Poland Wants „Broadest Possible EU Sanctions” Against Russia, Says Tusk*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: Notes from Poland [2024. 06. 25.].

- Trusewicz, Iwona: *Sankcje na rosyjskie diamenty będą ostrzejsze niż planowano*. [online], 2023. 11. 17. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 11.].
- Ukraine Support Tracker — 16th release (covering January 24, 2022 to February 29, 2024)*. [online], 2024. 02. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy [2024. 07. 01.].
- Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022–2023*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: Selectivv.com [2024. 06. 04.].
- Ukraińskie rodziny mogą liczyć na 12 tys. zł. Można już składać wnioski*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: money.pl [2024. 05. 18.].
- Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej*. [online], 2021. 11. 04. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].
- Ustawa z dnia 13 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy o rezerwach strategicznych oraz niektórych innych ustaw*. [online], 2022. 02. 19. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*. [online], 2022. 03. 12. Forrás: ISAP [2024. 06. 07.].
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*. [online], 2022. 04. 16. Forrás: ISAP [2024. 07. 01.].
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego oraz ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej*. [online], 2022. 08. 18. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].
- Wielonarodowa Dywizja Północny – Wschód w Elblągu*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Wiemy, co dalej z 500 plus dla dzieci z Ukrainy*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: money.pl [2024. 06. 21.].
- Wittenberg, Anna: *Polska tylko pożyczyla starlinki Ukrainie*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 06. 25.].
- Wizyta Ministra Raua w Rydze i podpisanie wspólnej deklaracji z ministrami spraw zagranicznych państw bałtyckich*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 07. 01.].
- Włoczyk, Piotr: *Jak po wybuchu wojny na Ukrainie zmienił się wizerunek Polaków na Węgrzech i Węgrów w Polsce? Debata o przyszłości V4 i Europy*. [online], 2023. 04. 18. Forrás: kurier.plus [2024. 06. 04.].
- Wzmocniona Wysunięta Obecność (enhanced Forward Presence, eFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Zalewski, Piotr (2022): Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. Aspekty prawne i securitologiczne. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, (34), 101–124. Online: <https://doi.org/10.31261/spus.13934>
- Zelenski: Ukraina otrzyma 200 Rosomaków w dwóch partiach*. [online], 2023. 04. 09. Forrás: Defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Online: www.pism.pl/webroot/upload/files/Raport/Raport%20PISM_Wsp%C3%B3lpraca%20regionalna-skompresowany.pdf
- Zwiększenie obecności wojskowej USA w Polsce*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].